

Borba za Gračac

(16. januar - 19. januar 1943.)

Tek što se počela slijegati jeka višednevnih žestokih okršaja na pruzi Medak - Lovinac, istom onda kad se 1. brigada 6. divizije povlači u sela istočnije od pruge, u rajon gospićkog ju-goistoka, sumornog raspoloženja i zbog uspjeha koji nije u potpunosti zadovoljavao i još više, zbog gubitaka, u štab brigade je stigao komesar divizije Rade Žigić, kojemu je jasno da će pretpostavljeni ustvrditi kako je »u zadnjim operacijama oko Lovinca štab divizije imao izvjesnih propusta«. ⁴³⁷⁾ Žigić nikad nije krio ambiciju da lično dosegne vrh karijere, ali još manje je tajio želju da jedinice kojima rukovodi budu uspješnije od ostalih. Otud sve vrijeme njegovog komesarstva u 6. diviziji uočljiva težnja za izuzetnim naporima onih kojima je komandovao, kao što je uočljiva i izrazita kritičnost i prema pojedincima i prema jedinicama. Žigić je bio u svim relacijama superioran i njegovi su stavovi ponajčešće bili i rješenja, bilo da je riječ o vojnim ili političkim akcijama, ili o personalnim rokadama. Bio je to visok, riđ, inteligentan i duhovit čovjek, od onih koji se vole dopasti, ali vole i prepasti.

Bataljoni 1. brigade se još nišu bili povukli s položaja oko Raduča i pruge Raduč - Medak, kad je Žigić došao na sastanak članova štaba brigade, kojima je rekao - i to će, sedam dana kasnije, unijeti u izvještaj političkom komesaru korpusa - da je »njihov rad zločinački uslijed nemarnosti i odsutnosti svakog osjećaja odgovornosti«. ⁴³⁸⁾ Istog dana, 28. januara, u Vrepcu je održao sastanak štaba u prisustvu političkih komesara bataljona i njihovih zamjenika. U aktivnostima i borbama oko Gračaca i Raduča nalazio je »niz slabosti, kako vojničkih, tako i političkih«. Istina, reći će da je takvo stanje u čitavoj diviziji, ali se »narocito isticala I brigada« u vojničkim slabostima koje su »uglavnom prozrokovane kolebljivošću i nedovoljnom energičnošću starješinskog kadra«. ⁴³⁹⁾ Komesarima bataljona - Iliji Radakoviću, Simi Radakoviću, Bošku Šnajderu i Dani Naprti (komesar 4. bataljona Juka Kolak je upravo bio iz jedinice povučen na politički rad u pozadini, kao i mnogi drugi Hrvati, tako da ih je bilo znatno više među »terencima« nego u jedinicama) - i njihovim zamjenicima Jovi Marčetiću, Milošu Graovcu Staljinu, Petru Božičkoviću, Milanu Pavičiću i Antunu Boriću, kao i članovima politodjela, prigovorio je da su »nedovoljno energični da svoje zapažanje sprovedu u život«, a bilo bi to značajno, jer »drugovi stvari dobro postavljaju i uočavaju«. Članovi politodjela su ukoreni i zbog toga što se »malo nalaze po štabovima bataljona i među vojnicima«. ^{44)®}

⁴³⁷⁾ AVII, 420A, 9-1/20.

⁴³⁸⁾ Isto.

«9) Isto.

W Isto.

Komesar divizije je posebno - kako je to zapamtio komesar 1. bataljona Ilija Radaković - »oštro zamjerio komandantu Daniću Damjanoviću, operativnom oficiru Perici Mariću i meni što se guramo u prve borbene redove, o ispuštamo iz vida organizatorske dužnosti«. Stoga, ili zbog potrebe da se kadrovski ojača štab brigade, komesar divizije je 28. decembra obavijestio Danila Damjanovića i Iliju Radakovića da iz bataljona prelaze u štab brigade (Damjanović za operativnog oficira, a Radaković za obavještajca). Perica Marić je prekomandiran u 1. četvu za komandira, umjesto Vlade Ciganovića, koji je dobio dužnost zamjenika komandanta 3. bataljona.

Komandu 1. bataljona preuzimaju 29. decembra Milan Šijan i Nikola Pejnović Nikica. Sijana su svi stari krtijaši dobro znali: bio je prvi komesar njihovog bataljona od 29. novembra 1941. do aprila 1942, kad postaje komandant novoosnovanog Udarog bataljona. Beogradski lučki radnik, u tijelu snažnih kostiju, visok, mršav, veoma snažan, robijao je godinu dana zbog komunističke aktivnosti, iako nije bio formalno uključen u partijsku organizaciju. Uz Doku Jovanića, braću Mileusniće i Danića Damjanovića, Šijan je organizirao ustanak tamo gdje je i počeo - u srbskoj dolini. Novi komesar 1. bataljona bio je sedam godina mlađi od komandanta. Nikica Pejnović je korenički gimnazijalac, zaustavljen na po puta do mature, za ondašnje ličke prilike natprosječno obrazovan, uz svu mladost već iskusan rukovodilac: bio je i obavještajac u bataljonu, i zamjenik komesara Udarog bataljona, i, kratko vrijeme, vršilac dužnosti zamjenika komesara 2. brigade.

Kadrovske promjene započete 28. decembra, završene su prvih dana januara, poslije prvog partijskog savjetovanja u 6. udarnoj diviziji. To savjetovanje je održano u Ondiću, kod Udbine, 2. januara 1943. Savjetovanje komunista 6. divizije organizirano je poslije formiranja divizijskog komiteta. Po šestodecembarskoj direktivi CK KPJ radom partijske organizacije u diviziji nisu rukovodili, niti su postavljani, zamjenici političkih komesara divizije, »već to spada u dužnost partijskog komiteta divizije«, koji »sačinjavaju zamjenici politkomesara brigada i politički komesar divizije«. CK KPH je nalagao da »težište partijskog rada ostaje i dalje na brigadama«, tako da zamjenici političkih komesara brigada »i dalje, i pored formiranja partijskog komiteta divizije, stoje u vezi sa CK KPJ«.⁴⁴²¹

Zamjenici političkih komesara brigada, Marko Čanković, Simo Mrda i Bogde Vujnović, te komesar divizije Rade Zigić, konstituirani kao divizijski komitet, za sekretara su izabrali Simu Mrđu, koji se u dotadašnjem radu iskazao kao čovjek s mnogo sluha za čvrstu unutarpartijsku disciplinu, u čemu je, što će kasnije biti u nekoliko navrata konstatirano, bio »katkad neelastičan do sektaške grubosti«, ali pri tome uvijek pošten, iskren, pravičan, koliko čovjek može biti pravičan, pa po svemu tome i cijenjen.

Na savjetovanju u Ondiću bilo je 75 delegata iz tri brigade i divizijske štapske ćelije. Pozdravio ih je sekretar ličke partijske organizacije

⁴⁴¹ r Zb. NOR, IX/2, 353.

⁴⁴² » Isto.

Jakov Blažević. Komesar divizije je »veliku korist izvukao iz ovoga savjetovanja« uočivši »što sve nedostaje našim jedinicama«. ⁴⁴³¹

Partijska organizacija 1. brigade je tada imala samo 76 članova Komunističke partije. ⁴⁴⁴ Iz 1. i 2. bataljona mnogo članova Partije je bilo prekomandirano na druge dužnosti, dosta ih je bilo »izbačeno iz stroja«, neki su »povučeni na rad u pozadinu«, a 3. i posebno - 4. bataljon su imali vrlo male organizacije. Upravo zbog sektaškog zatvaranja partijske organizacije u »Matiji Gupcu«, zbog toga što su i najbolji borci ginuli za ciljeve Partije, a Partija ih nije primila u svoje redove, u 4. bataljon je poslije partijskog kursa CK KPH poslan dotadašnji zamjenik komesara »Božidara Adžije« Milan Pavičić.

Pavičić je partijsku organizaciju »Matije Gupca« zatekao s devet članova, on je bio deseti. No petorica su otišla iz bataljona. Zna se da su u Partiji bili Juka Kolak (komesar bataljona, u decembru povučen za političkog radnika u zapadnu Liku), Božo Mlinarić (u novembru otišao na liječenje na Bijeće potoke, obolio od TBC), Josip Arbanas Joja, Bracija Hećimović i Andrija Špoljarić Zuža. Komesar 2. čete Mile Javorina Papica bio je kandidat za prijem u Partiju, a zamjenici komesara četa Nedjeljko Pavlović i Josip Bronzović su organizaciono povezani samo u Savezu komunističke omladine. Ni sekretar skojevske organizacije u »Gupcu«, smiljanski prvoborac, gimnazijalac Tomo Tomljenović, koji je s majkom i sestrom došao u partizane, nije do januara 1943. primljen u Partiju. Tako je bilo i s pekarskim kalfom iz Mušaluka Ivanom Bešićem, koji je još za vrijeme šegrtovanja u Gospiću u više akcija iskazivao komunističku orijentiranost. I ostali partizani iz Mušaluka, mada kao i Ivan Bešić opredijeljeni za ideje KPJ (Ivanov brat Luka, Mate Horvatić i Joso Orešković), nisu do 1943. primljeni u Partiju, a samo jedan od svih njih, onda petnaestogodišnjak, Jozica Biljan, primljen je 1942. u SKOJ. Među Srbima u 1. brigadi vjerovatno je još bilo onih kojima politička strategija Partije i strategija narodnooslobodilačkog rata još nisu bile posve jasne, mada ni jedan od njih ne bi ni samom sebi priznao da se ne osjeća komunistom, ali među Hrvatima u 1. brigadi sasvim sigurno nije bilo ni jednog koji nije bio shvatanjima i djelovanjem dokazao da je zaslužio mjesto u avangardi.

Sektašenje u odnosu na prijem boraca u Partiju, pitanje potpunijeg idejno-političkog obrazovanja, pitanje cjelovite »izgradnje«, organizacija kurseva, odnos partijskog rukovodstva i štabova, odnosi u štabovima, štabovi i borci - sve su to teme prvog partijskog savjetovanja komunističke 6. divizije. Dosta njih će baš tada otići na Udbinu, gdje su divizijski komitet i Okružni komitet Partije upravo otvorili partijski kurs za političke delegate vodova i zamjenike komesara ili komesare četa.

O stanju u partijskim organizacijama po bataljonima izvještavali su zamjenici političkih komesara bataljona. Samo je o organizaciji 1. bataljona govorio novi obavještajni oficir Ilija Radaković; Nikica Pejnović je tek bio preuzeo dužnost. Govorili su i svi četni partijski rukovodioci. Prema tim izvještajima, Simo Mrda je zaključio da organizacije KPH u 1. brigadi »nisu osigurale pravilno rukovodstvo naše Partije u vojsci«

AVII, 420A, 9-1/20.
w) Zb. NOR, IX/3, 79.

iako je »na osnovu konkretnih primjera koje su iznijeli drugovi iz I brigade« bilo uočljivo da je uglavnom sve ljudstvo u brigadi Partiju »shvatio kao rukovodeću silu u vojsci«. ⁴⁴⁵

Poslije ondičkog partijskog savjetovanja i sastanka divizijskog komiteta partijskoj organizaciji 1. brigade je dano u zadatak:

- pojačati djelovanje među borcima kako bi ih što više bilo najprije uključeno »u vanpartijske organizacije kao kandidate« za prijem u KPJ, u Savez komunističke omladine i simpatizerske kružoke;

- u »vanpartijskim organizacijama« borcima »posvetiti najveću pažnju za podizanje teoretske izgradnje«;

- aktivnije i odgovornije raditi na »uvlačenju što većeg broja dobrih boraca u našu Partiju«;

- u ćelijama organizirati »bolje i detaljnije proučavanje partijskog materijala«!

- također su »izdate direktive« da se učestalije i s boljim priprema održavaju sastanci partijskih organizacija. ⁴⁴⁶

Očekivala se još veća pomoć od iskusnog partijskog rukovodioca, komesara brigade Srđana Brujića, koji - uz dobar vojno-politički rad, prema ocjeni komesara divizije, »pokazuje smisla za organizaciju kulturno-prosvjetnog rada«. S mnogo znanja i umještosti Brujić je već prvog mjeseca svog komesarskog rada »u svim bataljonima pa i četama organizirao džepne i zidne novine, u pojedinim bataljonima pjevačke korove i diletantske grupe«. Sve te činjenice će biti presudne prilikom izbora divizijskog rukovodioca kulturno-prosvjetnog i propagandnog sektora, što će - poslije povlačenja iz brigade u štab divizije sredinom februara - zapasti upravo Srđana Brujića. Drugovi su pri tome imali na umu da je on između svega ostalog organizirao veliku akciju za opismenjavanje, tako da početkom januara 1943. »u jednom bataljonu nema uopće nepismenih«. ⁴⁴⁷

Na partijskom savjetovanju, a isto tako i na svim drugim sastancima, i ne samo onda kad su istupali komunisti, kritika stanja, ponašanja i svih međuljudskih relacija bila je krajnje oštra. Rezultati organiziranih i uglavnom dobro objedinjvanih napora, rezultati borbe i političke propagande, bili su neuporedivo veći od onog što su kritičke i samokritičke analize utvrđivale. Uporno se učilo »da je kritika i samokritika oružje u partijskom životu«, ne samo »pravo već i dužnost svakog člana Partije, svakog rukovodstva i svake organizacije«; inzistirano je na »bespoštednom raskidanju« sa »familijarnosti, amnestiranjem trulog liberalizma kao i s ličnim reagiranjem i besprincipijelnim shvatanjem drugarske kritike«. ⁴⁴⁸ Upravo u potrebi i želji za takvom kritikom i samokritikom, sa uvjerenjem da su oni koji se lišavaju kritike »u stalnoj opasnosti da preko lažnog samozadovoljstva padnu sve niže, što u krajnjoj liniji znači samo udarac Partiji i narodu, kojima danas služe sva nastojanja, naponi i borbe«, neprestano se događalo da oština kritike raste na sporednim pojavama, na netipičnim ekscesima, na elementima neuspjeha.

*(< Istó.

⁴⁴⁶ Istó.

⁴⁴⁷ AVII, 418, 5/1-20.

⁴⁴⁸ »Naprijed« organ KPJ, godina I (1943), br. 8.

Stalno poučavani kako »narodni borci ne mogu biti pljačkaši« borci 1. brigade su naprosto bdjeli jedan nad drugim da ne bi došlo do pojava koje bi mogle ući u spisak pljačke.⁴⁴⁹ Od decembra 1942. sve učestalije se u izvještaje unosi podatak: »Slučaja pljačke nije bilo« i »pored svega toga što je ishrana partizana tekla neredovno i što je hrana dobijena u maloj količini, a i pored toga što je odjeća i obuća vrlo slaba, partizani su pokazali dobru borbenost i političku svijest.«⁴⁵⁰

Sve te kritike, u kojima je bilo i mnogo elemenata pozitivnog, uvjetovale su velika kadrovska pomjeranja u komandama i štabovima 1. brigade. Čak je »premješteno dosta boraca iz drugih brigada« u 1. brigadu; oni su - to Žigić piše 4. januara - »pojačali njenu udarnu snagu.«⁴⁵¹

Uveče 2. januara, odmah poslije partijskog savjetovanja, komandant i komesar divizije su na sastanku štaba 1. brigade »saopštili komandantu 1. brigade (Stevanu Opsenici) da preda dužnost dosadašnjem zamjeniku komandanta 2. brigade drugu Lazi Radakoviću, koji će vršiti dužnost komandanta, dok on bude na višem oficirskom kursu.«⁴⁵² Opsenica se više nije vratio u brigadu, mada će Lazo Radaković, podoficir koji je uoči rata položio oficirski ispit, od onih koji preosjetljivost svoje naravi prikrivaju grubom riječi i smrknutim likom, ustanički komandant bataljona »Mirko Štulić«, sve do maja biti zadržan kao v. d. komandanta brigade. U vezi sa Stevanovim odlaskom Žigić je pisao i da je privremeno odsutan (u oficirskoj školi u Bihaću) i da je smijenjen, budući da »na riječima sve priznaje, ali nastavlja dalje sa svojim uobičajenim načinom rada.«⁴⁵³ Izvještavajući pretpostavljene o 1. brigadi poslije dolaska Laze Radakovića, štab divizije je iskazivao uvjerenje »da će brigada već u predstojećoj operaciji pokazati svoje ozdravljenje.«⁴⁵⁴ Zaista, u narednim borbama 1. brigada je pokazala da je kadra i za najveće podvige.

Sudeći prema podacima iz izvještaja Rade Žigića i Sime Mrđe,⁴⁵⁵ osim što su u brigadu došli Lazo Radaković, Rade Bubalo, Milan Šijan, Nikica Pejnović, a potom Đuran Popović i Jovan Grubišić, jedno vrijeme su u jedinicama 1. brigade djelovali i Mićun Šakić, od kraja 1942. godine načelnik štaba 6. divizije, i član štaba divizije Petar Babić Pepa, potomak glasovitog ustanika Goluba Babića iz Tiškovca.

Proveden je intenzivan politički rad u svim jedinicama, koje su početkom januara na odmoru, »ne toliko zbog umornosti, nego zbog uređivanja obuće, jer su borci zbog rdavog vremena obosili.«⁴⁵⁶ Tek povremeno jedinice su izlazile na prugu južno i sjeverno od Gospića, rušili je i remetili neprijateljev saobraćaj. Naročito je uspjela akcija u noći 6. i 7. januara, kad je Ilija Palija izveo »Pekišine« čete i dvije čete Mitraljeskog bataljona na prugu između Ličkog Osika i Gospića. S njima

⁴⁴⁹> AVII, 420A, 9-1/20.

⁴⁵⁰> Isto, 796, 1-6.

⁴⁵¹> Isto, 420A, 9-1/20.

⁴⁵²) Isto.

⁴⁵³> Isto.

⁴⁵⁴> Isto.

⁴⁵⁵> Zb. NOR, IX/3, 80 i AVII, 420A, 12/1-20.

⁴⁵⁶) AVII, 419A, 9/1-8.

je bila i brigada omladine iz Čukovca i Ostrvice. Te je noći razoreno kilometar pruge, tako da je željeznički saobraćaj bio obustavljen nekoliko dana.

Zima je 1942. i 1943. u Lici bila i hladna, i duga i gladna. Stočni fond ličkog sela naglo je trošen. Zitarica i kukuruza nije bilo dovoljno ni za narod; Lika u hrani nikad nije obilovala. Komesar divizije Rade Žigić je 10. januara zabrinuto ustvrdio da borci VI divizije »u zadnje vrijeme u većini slučajeva ostaju gladni«. ⁴⁵⁷⁾ Očekujući da problem riješi gladna »pozadina«, tj. narodnooslobodilački odbori, kritikovao je pozadinu ali nije predvidio da i »kod naših boraca ima pojava da teško shvaćaju ekonomsko stanje u kome se nalazi naša pozadina«, tako da se »gotovo ne osvrću na popaljene domove, uništenu stoku, slab rod prošle godine«. ⁴⁵⁸⁾

Da bi se na najbolji način riješilo pitanje snabdijevanja vojske, a da se pri tome od naroda ne uzima i ono bez čega bi bio u potpunoj gladi, na Udbini je popodne 10. januara održano partijsko savjetovanje predstavnika Šeste divizije i organizacija narodnooslobodilačkog pokreta s terena divizijskog razmještaja. Dogovoreno je da se odmah organizira »kampanja za što čvršću vezu pozadine i fronta«. Komesar divizije je »kampanju zamislio ovako: politkomesari će razvijati kampanju u vojsci za dobrovoljno odricanje čak i one količine (hrane) koja je predviđena od Vrhovnog štaba (Članovima Narodnooslobodilačke partizanske i dobrovoljačke vojske Jugoslavije pripada za dnevni obrok: hljeba 600 grama, mesa 300 grama, krompira 500 grama ili kupusa, ili pasulja, masti ili masla 10 grama, ili suhe hrane, suhog mesa 200 grama, ili slanine 150 grama... ')). ⁴⁵⁹⁾ Oni će to dokumentovati ekonomskim stanjem u pozadini (popaljene kuće, uništena stoka, slaba prošlogodišnja ljetina, itd.)«. ⁴⁶⁰⁾ Istovremeno će pozadinska rukovodstva, prvenstveno partijske organizacije ličkih općina, »razvijati kampanju u pozadini da se da što više za front«. Tada je Žigić ličkom partijskom rukovodstvu predlagao da Partija kroz organizacije narodnooslobodilačkog pokreta u svim selima »organizira dobrovoljno odricanje jednodnevne hrane u korist vojske«. Uvjeravao je da bi to »naš najveći uspjeh bio«. ⁴⁶¹⁾

Dok se tako priprema kampanja protiv gladi, ali i za dobrovoljno gladovanje (dogovoreno je da akcija svestrano krene 21. januara, vezana uz godišnjicu smrti Vladimira Uljanova, s tim što bi trajala 15 dana), divizija se raspoređivala »na položajima duž pruge Gospić - Gračac, od Vrepca do Bruvna«, sa zadatkom - po planu Glavnog štaba Hrvatske - da razvija »aktivnosti na pruži« i da, u sastavu tih aktivnosti, izvrši »likvidaciju Gračaca nakon napuštanja istog od strane Talijana«. ⁴⁶²⁾

Politička rukovodstva Like, i svi štabovi, od odreda do Glavnog štaba Hrvatske, čvrsto vjeruju da plan talijanske vrhovne komande, objelodanjen početkom decembra 1942, nije izmijenjen i da se radi samo o danu kad će talijanske jedinice napustiti Liku. Čak i onda kad umjesto

«^Tlsto, 796, 2-7.

⁴⁵⁸⁾ Isto.

⁴⁵⁹⁾ J. B. Tito, n. d. 12, 24.

⁴⁶⁰⁾ A V 11 796 2-7.

⁴⁶¹⁾ Isto.

⁴⁶²⁾ Isto, 799, 21/1.

izvlačenja jedinica 5. i 18. armijskog korpusa uslijede manevarski pokreti zaposjedanja polaznih položaja za već do detalja isplaniranu zimsku, januarsko-februarsku okupatorsko-kvislinšku ofanzivu (generalima Bernardiju, Pelligreu i Zanottiju, komandantima divizija »Sassari«, »Re« i »Lombardia«, prije 6. januara, dano je uputstvo u vezi s tim pokretima »izdaju prva izvršna naređenja«⁴⁶³¹; prije toga je obustavljeno prebacivanje divizije »Sassari« u Italiju; generalštabu u Rimu je 6. januara javljeno da su »zadržani transporti divizije 'Sassari' na moru ili u pokretu željeznicom«),^{464*} ni vojno, ni političko rukovodstvo narodnooslobodilačkog pokreta u centralnom slobodnom teritoriju Hrvatske neće naslutiti prave namjere neprijatelja.

U štabu 1. hrvatskog korpusa svi su planovi vezani s najavljenim talijanskim povlačenjem; s tim se računalo i onda kad se neki, prethodno od Talijana napušteni garnizoni, ubrzano pojačavaju, tako da će, na primjer, Gračac - inače ključna tačka u januarskim planovima operacija 6. divizije - biti uporno proglašavan isključivo četničkim garnizonom. To se vidi i iz obavještenja pomoćnika komandanta Glavnog štaba Hrvatske Đoke Jovanića štabu 6. operativne zone 11. januara: »Talijani se postepno evakušu iz Like. Napustili su Gračac, još se nalaze na željezničkoj stanici Gračac i Perušić. Po izvještajima, za tri dana trebaju da napuste i Gospić«.⁴⁶⁵¹

Da se što prije izvede napad na Gračac, više je inzistirao štab 1. hrvatskog korpusa, nego Glavni štab Hrvatske. I Glavni štab jeste zainteresiran za napad, ali želi izbjeći velike žrtve, a štab korpusa je uvjeren da »ima izgleda na uspjeh«.⁴⁶⁶¹

Gračac je bio utvrđen »u tipu poljske fortifikacije rovovima za stojeći stav ojačanim preprekama od žice u više redova i na svim prelazima i uzvišenjima, na svim mjestima podesnim za odbranu izgrađeni su bunker i od betonac«. Sva brda oko Gračaca bila su pretvorena u utvrđene zone otpora. Glavni oslonac spoljne obrane bio je na Gradini, što dominira nad Otučom i centrom Gračaca. Oko grada su bili iskopani rovovi i izgrađeni bunker i. O tome su u štabu 6. divizije imali dosta precizna obavještenja. Ali, o snazi neprijatelja, o promjenama u neprijateljskom garnizonu, obavještenja nisu bila tačna. Mislilo se, kao što to izvještava Glavni štab Hrvatske 11. januara, da su Talijani u prolazu, tek privremeno, za dan-dva, zadržani na željezničkoj stanici, 2 kilometra zapadnije od grada. Prema tim obavještenjima, u Gračacu nije bilo više od 600 četnika. A, zapravo, od 8. decembra 1942. četnički garnizon je neprestano pojačavan, što obavještajne službe nisu uočile.

U štabu divizije samo komesar Žigić inzistira na napadu, a Srećko Manola, Mićun Šakić i Milan Bobić su »stajali na stanovištu da ova operacija nije izvodljiva dok su Talijani na željezničkoj stanici«.⁴⁶⁷¹ Vjerovatno bi divizija i dalje mirovala, tek povremeno, po dijelovima, angažirana u manjim akcijama na željezničkoj pruzi, da iz štaba 1. korpusa,

D. Orlović, n.d. 123.

464) A VII 796, 2-7.

465) Isto, CKKPH-NOB, film 3/694-695.

466) Isto.

*> Isto.

u Korenici, nije u Udbinu, u štab divizije, stigao, komandant korpusa Ivan Gošnjak očigledno nezadovoljan odlaganjem napada. U prvom dogovoru dopustio je članovima štaba da se najsažetije izjasne, a onda je svaku diskusiju presjekao: »Sve je dogovoreno. Gračac napadamo najkasnije 14. januara!« Komesar divizije će kasnije, preispitujući ulogu svakoga od članova štaba u pripremanju i provođenju akcije, pisati da je komandant Srećko Manola, mada sve vrijeme »pesimist u izvođenju operacije«, poslije Gošnjakovog dolaska na Udbinu, shvatio operaciju kao naređenje od štaba korpusa.⁴⁶⁸¹ Tek tad, pod neposrednim nadzorom pretpostavljenog komandanta, naredio je - angažirajući se naoko s mnogo volje - da se užurbano pripremi plan napada na Gračac. Gošnjak nije ništa prepuštao slučaju: ostao je u štabu divizije i neće ga napustiti sve do 15. januara, kad stigne izvještaj o neuspjehu.

Glavni štab je odobrio akciju, »ako postoji mogućnost da se razdrmaj u četnici i uništi njihova živa snaga«. Gošnjak je odgovorio da će napad biti izveden, jer nema ni jedne veće prepreke, osim što izvjesne teškoće predstavlja »osiguranje prema Kninu, jer taj teren nema kuća gdje bi se borci mogli skloniti«, a brinulo ga je »donekle i (osiguranje) prema Lovincu«. ⁴⁶⁹⁷ Pred podne 13. januara, dan poslije upozorenja iz Glavnog štaba da bi trebalo »odgoditi akciju za par dana«, da bi se uskladilo sadejstvo s divizijama pod neposrednom komandom Vrhovnog štaba,⁴⁷⁰ Gošnjak je s operativnim dijelom štaba 6. divizije odjahao iz Udbine za Bruvno. »Koncentracija je završena«, javio je iz Bruvna u 11.30 sati 13. januara.

Primivši naređenje za napad na Gračac »u dve kolone«, s tim da »leva glavna (napada) severnim pravcem«, a »desna pomoćna zapadnim pravcem«, uz osiguranje prilaza od Knina i Lovinca,⁴⁷¹ jedinice su se počele prikupljati 12. januara. Po četama su održani i skojevski, i partijski, i četni sastanci. Svima je pročitano pismo komesara divizije Rade Žigica, koji je naglašavao »vrlo povoljne uslove« i sigurnu mogućnost »da naša divizija uništi okupatorske sluge u Gračacu«. ⁴⁷² Posebno su komesari jedinica upozoreni da »vojska koja ide iz neuspjeha u neuspjeh i koja sjedi na položajima, bez da se bori, sklona je demoralizaciji«. U nadi da će napad uspjeti, komandni dio štaba divizije je u rano popodne 14. januara krenuo prema koti 602 sjeverno od Gračaca. Tada su obavještajci javili da »u Gračacu ima 1400 četnika, a na stanici 450-460 Talijana«. ⁴⁷³ To nije uzeto kao razlog za mijenjanje plana, mada je bilo vremena da se akcija obustavi, posebno i stoga što je postojalo upozorenje (pisao ga je sam Gošnjak) o realnim mogućnostima da neprijatelj izvrši ofanzivu na slobodnu teritoriju.⁴⁷⁴

Kad su bataljoni 1. brigade krenuli iz Tupaia uz desnu obalu nabujale Bašiniće prteći snijeg uz padine Resnika, situacija u Gračacu se počela mijenjati krajnje nepovoljno spram plana napada: na željezničku

Isto, 420A, 31/1-30.

Zb. NOR, V/11, 124.

⁴⁷⁰> Isto, 123.

⁴⁷¹> AVIL, 799, 21/2.

⁴⁷²> Isto, 796, 3-7.

⁴⁷³> Isto.

⁴⁷⁴> Zb. NOR, V/11, 121.

stanicu stižu vlakom iz Knina prvi ešeloni divizije »Sassari«, koja se počinje prikupljati na jugu Like za operaciju »Weiss«. Oko 18 sati, 14. januara, dio prispijele kolone, pješadijski bataljon, krenut će sa željezničke stanice u centar Gračaca. Osim Talijana, u Gračac su stigle i nove grupe četnika, uglavnom iz jedinica koje su dovedene iz Hercegovine. Uveče, 14. januara, u Gračacu je više od 2000 četnika.

Budući da su rukovodstvu snaga u napadu 14. januara prije 16 sati bili poznati barem približni novi podaci o neprijatelju zatečenom u Gračacu, moralo je biti jasno da samo jedna brigada određena za prodor u strahovito utvrđeni Gračac neće moći izvršiti zadatak. Ako je i bilo elemenata realnosti u očekivanju da bi se moglo snagama jedne brigade razbiti 600-700 četnika u Gračacu, nije bilo ozbiljno očekivati da će jedna brigada savladati 2000 četnika i bataljon Talijana, koji su bili odlučni da, u iščekivanju sopstvene ofanzive, odsudno štite položaje što su im određeni kao polazište za prodor prema srcu slobodne teritorije pravcem Gračac - Bruvno - Mazin - Lapac - Kulen-Vakuf - Grmeč.

Januar je onaj bio dozlaboga hladan, s niskim temperaturama i visokim snijegom. Do 13. januara bilo je vedro. Živa se u termometrima nije dizala iznad ništice. A onda je, u noći 13. i 14. januara, uoči pravoslavne nove godine, čiča zima naglo popustila. Nebo su prekrili tmasi, teški oblaci, neba je, zapravo nestalo, silno je zagrmilo s malo munja. Popodne 14. januara, baš kad su postrojenim borcima komandiri i komandanti držali kratke, poticajne govore, počela je sitna, hladna zimska kiša. Ličani znadu da su takve kiše duge, i obilate, često pretvarane u pljusak. Iskusnima je jasno da predstoji zlovrijeme i da borci u predstojećem kijametu neće moći izdržati, iscrpst će im svu snagu hladna kiša i bljuzgavica, rastočit će im energiju i volju, tako da od njihove odlučnosti za borbu neće mnogo ostati.

Komandant korpusa je mirno, kao da se vrijeme nije nimalo promijenilo, očekivao prve kurire da mu jave o toku bitke. Ni on, kao ni štab divizije, nisu uočili potrebu da se plan mijenja. »Mi napadamo kako je predviđeno«, javljeno je iz Bruvna štabu korpusa u Korenici.⁴⁷⁵⁾

U tom strašnom nevremenu, 1. brigadi je povjereno osiguranje prilaza prema gračačkoj željezničkoj stanici i mjestu Gračac od Lovinca preko Ričica. Nastupa kao desna kolona pravcem kota 1041-981 (Goli vrh), odnosno k. 803 - k. 832 (Bukovi vrh) - crkva u Gračacu - istočna ivica varoši.⁴⁷⁶⁾ Polazni položaji bataljona 1. brigade su na Čankovića-brdu (k. 696), Golom vrhu (k. 981) i Plašću, na Resniku, između Tomingaja s istočne strane i Štikade s jugozapadne strane Resnika. Nastupajući bespućem Resnika, sve vrijeme tučeni hladnom kišom, u raskvašenom snijegu, 1. bataljon je imao zadatak da razbije četničko utvrđenje na Bukovom vrhu (k. 832), 2. i 3. bataljon zaposjedaju komunikacije na zapadnom izlazu iz Gračačkih dolova u rajonu Štikade, a 4. bataljon prelazi Dolove i uz Pojište izlazi u rajon velebitskog seoceta Vrace, da bi zatvorio cestu Obrovac - Gračac na zapadnim padinama 1103 metra visoke Kite.

«5) fetu, 147.

⁴⁷⁶⁾ AVII, 799, 21/12.

»Matija Gubec« je prevalio najduži i najteži put; preko 10 kilometara u snijegu, pod kišom, bez puta. Najteža dionica je bila između Resnika i Velebita, preko Štikačkih bara, nekoliko stotina metara zapadnije od talijanskih bunkera sazidanih oko željezničke stanice Gračac. Led se bio rastopio, bujice navrle, pritoka Ričice Krivak se razlila, pa se u maršu između Osušaka i k. 551 nad željezničkom stanicom bataljon probijao kroz vodu duboku do jednog metra. Prije ponoći 4. bataljon je izbio u Vrace. Dvije čete su odbornice Boja i Soja Gačeša (majka i kćerka, koje su šest tjedana kasnije četnici ubili poslije zvjerskog mučenja) smjestile u ono nekoliko kuća u Vracama, a dvije su odmah izišle na položaj. Kasnije je izvršena smjena.

Napad je počeo, na pravcu nastupanja 1. bataljona, u dogovoreno vrijeme - između 23 i 24 sata 14. januara. Dijelovi snaga 2. udarne brigade su prodrli u Gračac, a »dvije čete I bataljona 'Marko Orešković' uspjele su likvidirati neprijatelja na Bukovom vrhu, privlačeći se potpuno prikriveno, presijecajući žicu, i došle su do samih bunkera, gdje se nalazio neprijatelj i igrao karte. Bacili su mu nekoliko bombi kroz otvore, ubili 12 četnika, a 52 zarobili.«⁴⁷⁷

Na osamstometarske kose iznad Gračačkih dolova i željezničke stanice, gdje su bili četnici smješteni u barakama i bunkerima, nastupale su čete pod komandom Jovice Zorića i Peje Dubajića. S krtijašima su i komandant i komesar bataljona, Milan Šijan i Nikica Pejnović. Prije polaska iz Tupaia, određeni su bombaši. U mrkloj noći, da bi bili nezamjetni, bombaši su se zagnuli bijelim plahtama. Kad su stigli do gusto pletene bodljikave žice, shvatili su da nisu ponijeli nikakvog alata. Morali su čupati kolje. Ne očekujući napad, četnici ništa nisu čuli. Sve glasove i šumove prikrili su siloviti fijuci sjevernjaka. U prvom bunkeru četnici su likvidirani prije nego što su pružili ikakav otpor. Ispred drugog bunkera iz mitraljeza je ranjen jedan od krtijaša, ali i taj bunker je likvidiran. Zatim je uslijedio napad na betonsku baraku u koju je prvi uskočio - gotovo u svim bombaškim akcijama krtijaša prvi - Rade Krajnović Krajina, nizak i mišićav, kao zvrk okretan. Četnici u baraci su digli ruke. Do tad su pili i kartali. Na stolu je bilo nekoliko hiljada kartaških kuna, nerazbijeni »bank«. Damjan Zorić će zapamtiti da su u toj betonskoj baraci bombaši zatekli četnike u kartanju, i to baš u trenu kad je jedan najavio:

- Tučem za 800 kruna - a partizani na to viknuše:
- Mi tučemo za sve - pa bombama u baraku...⁴⁷⁸

Tek što su četnici razoružani, Milan Šijan je telefonirao komandi u Gračacu. Predstavio se kao Nikola Tišma, četnički komandir s Bukovog vrha. Traži hitnu pomoć. Poslano je 30 četnika, koji su uhvaćeni bez znatnijeg otpora.

Na Bukovom vrhu, u borbi za bunkere, ranjeni su zamjenik komesara čete Momčilo Damjanović i bombaši Boško Damjanović i Mile Stoisavljević. Drugdje, ni na položajima kod Štikade, ni kod Vraća, nije došlo do doticaja s neprijateljem, ali i pored toga svima je one noći »veoma teško zbog vremenskih neprilika jer se je borac veoma teško

⁴⁷⁷ >~fctoT7%, 3-2.

⁴⁷⁸) Damjan Zorić, Mi tučemo za sve, zb. *Sesta proleterska divizija*, 79.

kretno i veza je bila veoma otežana«. Teško je bilo i 2. i 3. bataljonu, koji su porušili gotovo kilometar željezničke pruge.⁴⁷⁹⁾

Za akciju na Bukovom vrhu, gdje je osim 52 četnika nađen i velik plijen, bili su od štaba brigade i divizije pohvaljeni Boško Damjanović, Mile Stoisavljević, Momčilo Damjanović, Luka Zorić, Stanko Bulj, Rade Krajnović, Jovan Kenjalo, Simo Popović, Milan Čubrilo, Janko Svilar, Rade Varićak i Đuro Pilipović. U jednom drugom dokumentu se kao »lica koja su se odlikovala u borbi za Gračac navode i vodnici Đoko Jovanić Mali, Simo Damjanović i Nikola Đurđević, te Đuro Rađenović i Lazo Čanak.⁴⁸⁰⁾

U izvještaju štaba 6. divizije o borbi za Gračac rečeno je za 1. brigadu da je u potpunosti izvršila zadatak. No, zadatak divizije u cjelini nije izvršen. Gračac nije osvojen. Četnici nisu razbijeni. A dijelovi 6. divizije (posebno Udarni bataljon 2. brigade) koji su prodrli u grad imali su izuzetno velike gubitke.⁴⁸¹⁾

Za neuspjeh gračačke akcije bit će okrivljen i štab divizije (»učinio ogromne propuste«), i »rdavo vrijeme« i »slabe veze«. Sve je to rečeno u pismu Rade Žigića od 21. januara.⁴⁸²⁾ Postoji tamo i podatak o razlozima, odnosno o nerazložnosti povlačenja dviju četa krtijaša s Bukovog vrha. Zašto su te čete povučene prije nego što su se povukli dijelovi 2. brigade iz Gračaca? Milan Šijan i Nikica Pejnović, višemjesečni rukovodioci Udarnog bataljona 2. brigade, prisno vezani s borcima koji su se čitavu noć i naredni dan do sumraka borili utvrđeni u cigle dvije kuće, sve bi učinili za svoje udarnike, da su bili obaviješteni o njihovoj sudbini. Kad su dobili naređenje za povlačenje, nisu znali da je Udarni bataljon ostao u Gračacu. Žigić će 21. januara pisati da je za povlačenje kriv komandant divizije Srećko Manola (»nije se konsultovao sa ostalim članovima štaba«), koji je »uz pristanak komandanta korpusa izdao naređenje da se jedinice povuku«, iako je načelnik štaba Mićun Šakić i Manolu i Gošnjaka uvjeravao »da bi trebalo zadržati u našim rukama Bukovi vrh«.

Gračac napasti u noći 14. i 15. januara 1943. godine nije trebalo. Neovisno o prethodnoj pripremljenosti (ili nepripremljenosti), moglo se odustati do 16 sati 14. januara: (a) zbog novih podataka o pojačanju gračačkog garnizona i u mjestu i na željezničkoj stanici i (b) zbog pogoršanog vremena. U toku akcije osnovni propust je bilo odsustvo jedinствene komande. Veze su krajnje slabo funkcionirale. Relejne stanice nisu bile uspostavljene, pa kuriri pješaci ni na jedno odredište nisu stizali pravodobno.

⁴⁷⁹⁾ AVII, 796, 3-2.

⁴⁸⁰⁾ Isto, 799, 21/6.

⁴⁸¹⁾ Opširnije o boju za Gračac, posebno o 2. brigadi, vidi: Đorđe Orlović, nazn. dj. 122-140. Druga brigada je imala 40 poginulih 2 utopljena i 64 nestala; 3. brigada je imala 9 poginulih. Prva je imala trojicu ranjenih: zamjenik komesara 1. čete 1. bataljona Momčilo Damjanović i Boško Damjanović i Mile Stoisavljević (AVII, 796, 1-5).

⁴⁸²⁾ AVII, CK KPH - NOB film 3/694-695.